

Katarzyna ZALAS

Żeńskie Seminarium Nauczycielskie w Częstochowie w latach 1914–1934. Zarys organizacji

Słowa kluczowe: seminarium nauczycielskie, oświata, Częstochowa, dwudziestolecie międzywojenne.

Key words: pedagogical seminary, education, Częstochowa, interwar period.

Żeńskie Seminarium Nauczycielek Ludowych w Częstochowie powstało w 1914 roku, w cztery miesiące po opuszczeniu miasta przez wojska rosyjskie¹. Odbudowa szkolnictwa wszystkich szczebli w pierwszych latach niepodległości wzmogła zapotrzebowanie na nauczycieli. Inicjatorem powstania placówki oraz jej właścicielem do 1918 roku był ks. Stanisław Kronenberg, a na jej siedzibę wybrano lokal mieszczący się przy Alei Panny Maryi 60².

Nadzór nad zakładem sprawowała Rada Opiekuńcza złożona z członków Zarządu Koła Polskiej Macierzy Szkolnej im. św. Józefa. W skład Rady weszli: prezes – I. Starzyński, wiceprezes – ks. W. Kneblewski, skarbniczka – M. Bugajska, sekretarz – ks. dr Stanisław Kronenberg oraz zastępczyni skarbniczki – M. Rayska³.

Bezpośrednie kierownictwo naukowe i administracyjne leżało w gestii ks. Stanisława Kronenberga. Z jego inicjatywy utworzono w ramach działalności seminarium Sekcję Opiekuńczą, której zadaniem było zainicjowanie i utrzymywanie stałego kontaktu i porozumienia między szkołą a rodzicami⁴.

¹ *Druga rocznica założenia Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1916, nr 284, s. 3.

² Tamże.

³ *Sprawozdanie z gimnazjum realnego i seminarium nauczycieli ludowych w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 131, s. 4.

⁴ Tamże.

Z kolei staraniem Zarządu Koła Polskiej Macierzy Szkolnej im. św. Józefa (głównie ks. W. Kneblewskiego) powstała biblioteka szkolna, licząca w 1918 roku egzemplarzy⁵.

Grono nauczycielskie Żeńskiego Seminarium Nauczycieli Ludowych stanowiło w omawianym okresie 13 osób. Należeli do niego: Józefa Słomińska (język polski), Stanisław Andrzejaczek (przyroda), Wacław Bargiel (matematyka, fizyka, chemia), ks. Wacław Kneblewski (pedagogika, logika), Maria Biedrzycka (geografia, historia), Julian Łagodziński (rysunki), Maria Józefowicz (roboty ręczne), Szczepański (muzyka), August Reszke (kaligrafia), Władysław Zieliński (śpiew), Helena Lewandowska (gimnastyka), Staszewski (modelowanie), ks. Stanisław Kronenberg (religia).

Na początku roku szkolnego 1917/1918 do seminarium zapisało się 100 osób, z czego rok ukończyło 85. Bez dodatkowych egzaminów wakacyjnych (poprawkowych) promowane były 62 osoby, z poprawkami 17. Ze względu na złe sprawowanie i brak postępów w nauce z seminarium wydalone 6 osób⁶.

W roku szkolnym 1918/1919 Żeńskie Seminarium Nauczycieli Ludowych przeszło w posiadanie Tekli Busz – kierowniczkii ośmioklasowego Gimnazjum Żeńskiego. Placówka wraz z 3-oddziałową Powszechną Szkołą Przygotowawczą mieściła się wówczas przy ulicy Jasnogórskiej 24. Zajęcia odbywały się w ramach południowej zmiany⁷.

W roku 1921/1922 właścicielem seminarium był Związek Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych. Dyrektorem placówki mianowano ówczesnego wizytatora Michała Sidora, dyrektora Seminarium Nauczycielskiego Męskiego im. Tadeusza Kościuszki w Częstochowie. Siedziba seminarium została przeniesiona do lokalu mieszczącego się przy ul. Jasnogórskiej 34⁸.

Od roku 1922 omawiana jednostka stała się własnością Stowarzyszenia Komitet Rodzicielski Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Częstochowie i funkcjonowała pod nazwą Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie w Częstochowie⁹. Komitet działał na podstawie statutu stowarzyszenia, utrzymywał Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie, prowadził sprawy administracyjne i majątkowe placówki oraz wspomagał radę pedagogiczną seminarium w procesie wychowania umysłowego, moralnego i fizycznego¹⁰. Głównym

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ *Seminarium Nauczycielek Ludowych*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 170, s. 6.

⁸ *Kursy nauczycielskie*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 210, s. 4; A. Kowalińska, *Stan badań nad szkolnictwem średnim w Częstochowie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, „Ziemia Częstochowska”, t. 34, red. M. Antoniewicz, Częstochowa 2008, s. 137.

⁹ B. Snoch, *Z tradycji kształcenia nauczycieli w Częstochowie w okresie II Rzeczypospolitej (szkie)*, [w:] *Edukacja wobec wielokulturowości: księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Januszowi Sztumskiemu*, red. M. Janukowicz i K. Rędziński, Częstochowa 2002, s. 23.

¹⁰ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 268.

celem Stowarzyszenia było „przygotowanie fachowych sił nauczycielskich żeńskich”, obejmowało swym zasięgiem przede wszystkim Częstochowę. Kapitał obrotowy Stowarzyszenia pochodził z: opłat za naukę, darowizn, kwot wpisowych, subsydiów zapomóg udzielonych szkole przez osoby prywatne oraz instytucje o charakterze państwowym i społecznym¹¹.

12 sierpnia 1922 roku Komitet zwrócił się do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o upaństwowienie seminarium żeńskiego. Petycja została poparta przez wiceministra T. Łopuszańskiego, jednak uzależniona od pozyskania przez seminarium własnego budynku. W związku z powyższym Komitet zwrócił się do Magistratu m. Częstochowy o udostępnienie na potrzeby seminarium żeńskiego lokalu przekazanego przez dra Karola Zawadę na cele kulturalno-oświatowe. Argumentem dla poparcia wniosku była wzrastająca liczba zgłoszeń kandydatek do seminarium. Jednocześnie Komitet zwrócił się do Kuratorium Okręgu Szkolnego z propozycją pozostawienia seminarium żeńskiego w budynku Męskiego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego im. Tadeusza Kościuszki do momentu przysposobienia odpowiedniego lokalu, mimo wynikających z tego trudności w funkcjonowaniu i rozwoju obu szkół¹².

W roku szkolnym 1924/1925 seminarium nadal borykało się z problemami lokalowymi i finansowymi. W dalszym ciągu korzystało z gościnności Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego przy ul. Jasnogórskiej 64. Zajęcia przy współpracy kadry pedagogicznej seminarium męskiego odbywały się w godzinach popołudniowych¹³.

14 czerwca 1925 roku odbyło się poświęcenie sztandaru szkolnego Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego. Dyrektorem seminarium była wówczas Helena Paślawska¹⁴.

Kapitał, jaki posiadała placówka, był niewystarczający w stosunku do potrzeb Seminarium, środki nie wystarczały na utrzymanie placówki. Nieustające trudności finansowe zmusiły dyrektora seminarium Helenę Nurczyńską i Komitet Rodzicielski do podjęcia decyzji o przekazaniu placówki magistratowi miasta Częstochowy.

Na nadzwyczajnym zebraniu rodzicielskim w dniu 30 września 1928 roku zainicjowano powstanie specjalnej komisji, której przewodniczył Piotr Ruciński. Zwróciła się ona do władz miasta o przejęcie wspomnianej placówki. Argumentem w tej kwestii była stale wzrastająca liczba kandydatek i uczennic, która w 1928 roku wynosiła 134, w tym 129 wyznania rzymskokatolickiego, 4 mojżeszowego i 1 prawosławnego¹⁵. Magistrat podjął decyzję o przejęciu Seminarium,

¹¹ B. Snoch, *Z tradycji...*, s. 23.

¹² *O państwowe seminarium żeńskie w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 199, s. 2.

¹³ Tamże; B. Snoch, *Z dziejów...*, s. 268.

¹⁴ *Z Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 141, s. 4–5.

¹⁵ B. Snoch, *Skomunalizowanie Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego w Częstochowie (1928)*, „Gazeta Częstochowska. Tygodnik Regionalny” 1996, R. 6, nr 39, s. 9.

zaś realizację procedury powierzył Wydziałowi Oświaty i Kultury. Na rzecz Seminarium przekazano budynek mieszczący się przy ulicy Kordeckiego 11, z całym urządzeniem, tj. biblioteką szkolną, liczącą 1252 tomów, całym inwentarzem szkolnym oraz pomocami naukowymi. Komisja z ramienia magistratu, w składzie referent Wydziału Oświaty i Kultury oraz księgowy Jan Nowakowski, oceniła faktyczny stan placówki, oświadczając, że biblioteka i pomoce naukowe znajdują się w dobrym stanie¹⁶.

W czasie długotrwałych debat nad przejęciem placówki postulowano, by w przyszłości opłaty za chesne nie ulegały podwyższaniu. Celem nadrzędnym Seminarium miało być bowiem zapewnienie bezpłatnej nauki. Rada Miejska bezsprzecznie przyjęła ten postulat, zgadzając się tym samym na ostateczne przejęcie placówki.

W dniu 31 października 1928 roku wystosowano prośbę do wojewody kieleckiego Władysława Korsaka o zatwierdzenie faktu przejęcia przez magistrat Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego, natomiast 8 listopada 1928 roku w kancelarii notarialnej Tadeusza Kossa dokonano oficjalnych zapisów. W zamian za spłacenie długów i zobowiązań Stowarzyszenia Zarząd Miejski stał się właścicielem szkoły i jej majątku. Stronę miejską reprezentował ówczesny prezydent miasta Romuald Jarmułowicz oraz ławnik Józef Dziuba. Z ramienia Seminarium obecni byli dyrektorka – Halina Nurczyńska oraz członkowie Stowarzyszenia: Piotr Ruciński, Bolesław Mizerski, Józef Magnuski, Jan Holiński, Jan Ściegienny i Antoni Czyż¹⁷.

Oficjalna informacja o przejęciu przez magistrat placówki Seminarium została przesłana pismem do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie w dniu 13 listopada 1928 roku. Pismo połączono z prośbą o udzielenie magistratowi m. Częstochowy koncesji na prowadzenie Miejskiego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego w Częstochowie¹⁸. Kuratorium zaaprobowało wniosek, udzielając w dniu 1 grudnia 1928 roku koncesji, decyzja ta poparta została również w lutym 1929 roku przez wojewodę kieleckiego. Funkcję dyrektora placówki powierzył magistrat Helenie Nurczyńskiej¹⁹.

W 1930 roku władze miasta przenieśli szkołę do nowo wybudowanego gmachu szkoły nr 22 w parku Gabriela Narutowicza²⁰.

Zasady działania Seminarium określał Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 roku o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w Państwie Polskim oraz Statut Stowarzyszenia, zatwierdzony ostatecznie 9 kwietnia 1927

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, s. 15.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Z. Grądzki, *Oświata w Częstochowie w latach 1919–1939*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru jasnogórskiego. W czasach Polski Odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945*, t. 3, red. R. Szwed, Częstochowa 2006, s. 302.

roku przez wojewodę kieleckiego. Zgodnie z przytoczonymi przepisami szkołę prowadził i utrzymywał Komitet Rodzicielski, w skład którego wchodziłi wszyscy rodzice i opiekunowie uczennic. Jego organami były: Ogólne Zebranie Rodzicielskie, Zarząd Rodzicielski i Komisja Rewizyjna²¹. Ogólne Zebranie Rodziców, w którym mogli uczestniczyć także nauczyciele, przedstawiciele władz szkolnych i instytucji subsydiujących, decydowało o: powoływaniu i odwoływaniu członków Zarządu i Komisji Rewizyjnej, zatwierdzaniu budżetu, nabywaniu lub sprzedaży majątku Seminarium, zatwierdzaniu wysokości opłat szkolnych, wysokości wynagrodzenia dla zatrudnionych przez placówkę pracowników, zmianach w Statucie oraz likwidacji Stowarzyszenia. Zarząd Rodzicielski składał się z 5 członków. W jego posiedzeniach brał również udział dyrektor i przedstawiciel Rady Pedagogicznej. Do kompetencji Zarządu należało przede wszystkim: reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz, zatrudnianie nauczycieli i dyrektora szkoły, prowadzenie księgowości, przygotowanie rocznych sprawozdań finansowych i prowadzenie bieżących spraw administracyjnych. Organem kontrolnym Zarządu Rodzicielskiego była Komisja Rewizyjna.

Do Seminarium przyjmowano absolwentki VII klasy szkoły powszechnej. Program nauczania obejmował przedmioty wykładane w gimnazjum o profilu matematyczno-przyrodniczym, uzupełniane przedmiotami pedagogicznymi. Praktyki pedagogiczne odbywały się w zorganizowanej przy Seminarium 4-klasowej Szkole Ćwiczeń.

Seminarium prowadziło również działalność wychowawczą. Istotną rolę odgrywały w niej organizacje uczniowskie, kształtujące postawy wychowanek i manifestujące się specyficzną atmosferą: „Była ona przepojona wzajemnym zaufaniem ucznia i nauczyciela, koleżeńskimi stosunkami między dyrekcją zakładu a gronem nauczycielskim i między poszczególnymi członkami grona nauczycielskiego. Była ona przepojona wzajemną życzliwością, gotowością spieszenia sobie z pomocą. Była ona przepojona pracą. Młodzież seminarium była wciąż czynna, to nie znaczy, że ustawicznie się uczyła, bo tak przecież nie było, ale naprawdę nie próżnowała, bo obok nauki miała wciąż przed oczami prace społeczne i miała też do wypełnienia różnorodne zadania wynikające z dążeń osobistych i dążeń zbiorowych. Na wytworzenie tej atmosfery wpływał niewątpliwie charakter szkoły, która była zakładem kształcenia nauczycieli²².

Ważną rolę w życiu częstochowskiej młodzieży seminaryjnej spełniały organizacje mające na celu niesienie pomocy materialnej najbardziej potrzebującym uczniom. W seminarium funkcjonowały dwie organizacje samopomocy, w ramach ich działalności prowadzono dwa sklepy z materiałami piśmiennymi. Organizacje urządzały akcje na rzecz ubogiej młodzieży, m.in. festyny, zabawy z loterią fantową. Nawiązały również współpracę z Radą Opiekuńczą m. Czę-

²¹ B. Snoch, *Z tradycji...*, s. 23.

²² J. Kulpa, *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław 1963, s. 57.

stochowy, od której otrzymywały pomoc materialną w postaci podręczników szkolnych, butów, odzieży oraz żywności²³.

W częstochowskim Seminarium uczyła się w większości młodzież ze środowisk materialnie niżej sytuowanych, a często wręcz nawet ubogich. Swoją edukację mogła ona kontynuować dzięki pomocy, która pochodziła często z darowizn osób fizycznych lub instytucji (państwowych i prywatnych). Taki wkład w kształcenie dziewcząt w Seminarium wniósł między innymi: Zarząd PKP w Warszawie (opłacił chesne 20 uczennic), Zarząd PKP w Radomiu (4 uczennice), Nadleśnictwo w Herbach (4 osoby), KOS w Poznaniu, KOS w Łodzi, KOS w Krakowie, Nadleśnictwo w Olsztynie, Izba Skarbowa w Kielcach, Wojewódzka Dyrekcja Policji w Katowicach, Sąd Okręgowy w Piotrkowie, Więzienie Śledcze w Sosnowcu, Więzienie w Częstochowie oraz Dowództwo 27 Pułku Piechoty w Częstochowie²⁴.

Komunalizacja Seminarium Żeńskiego w Częstochowie nie zapobiegła dalszym problemom związanym z finansowaniem działalności szkoły. Brak środków oraz zmiana przepisów oświatowych spowodowały likwidację placówki. Ustawa z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnym znosiła bowiem dotychczasowe zakłady kształcenia nauczycieli, powołując w ich miejsce licea pedagogiczne. Miejskie Seminarium Nauczycielskie Żeńskie w Częstochowie zostało zlikwidowane po zakończeniu roku szkolnego 1933/1934.

Przez szereg lat funkcjonowania placówka, mimo ustawicznych trudności lokalowych i finansowych, przygotowywała merytorycznie i metodycznie kandydatki do podjęcia zawodu nauczyciela oraz wychowywała w duchu współodpowiedzialności i troski o los drugiego człowieka.

Bibliografia

- Druga rocznica założenia Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego*, „Goniec Częstochowski” 1916, nr 284.
- Grządzielski Z., *Oświata w Częstochowie w latach 1919–1939*, [w:] *Częstochowa. Dzieje miasta i Klasztoru jasnogórskiego. W czasach Polski Odrodzonej i drugiej wojny światowej 1918–1945*, t. 3, red. R. Szwed, Częstochowa 2006.
- Kowalińska A., *Stan badań nad szkolnictwem średnim w Częstochowie w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, „Ziemia Częstochowska”, t. 34, red. M. Antoniewicz, Częstochowa 2008.
- Kulpa J., *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Wrocław 1963.

²³ *Sprawozdanie*, s. 4.

²⁴ B. Snoch, *Komunalizacja...*, s. 15.

- Kursy nauczycielskie*, „Goniec Częstochowski” 1921, nr 210.
- O państwowe seminarium żeńskie w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1922, nr 199.
- Seminarium Nauczycielek Ludowych*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 170.
- Snoch B., *Skomunalizowanie Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego w Częstochowie (1928)*, „Gazeta Częstochowska. Tygodnik Regionalny” 1996, R. 6, nr 39.
- Snoch B., *Z tradycji kształcenia nauczycieli w Częstochowie w okresie II Rzeczypospolitej (szkic)*, [w:] *Edukacja wobec wielokulturowości: księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Januszowi Sztumskiemu*, red. M. Janukowicz i K. Rędziński, Częstochowa 2002.
- Snoch B., *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998.
- Sprawozdanie z gimnazjum realnego i seminarium nauczycieli ludowych w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1918, nr 131.
- Z Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Częstochowie*, „Goniec Częstochowski” 1925, nr 141.

Streszczenie

Reaktywacja szkolnictwa w pierwszych latach odzyskania niepodległości wymusiła wzrost zapotrzebowania na kadrę nauczycielską. Kształcenie kandydatów na nauczycieli opierano na Dekrecie Naczelnika Państwa wydanego 7 lutego 1919 roku o kształceniu nauczycieli szkół powszechnych w 5-letnich seminariach na podbudowie 7-klasowej szkoły powszechnej.

Seminarium Nauczycielskie Żeńskie powstało w 1914 roku i do 1923 roku było własnością osób prywatnych. W 1924 roku przeszło w posiadanie Komitetu Rodzicielskiego i miało charakter szkoły społecznej. Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie utrzymywało się z opłat za naukę, wpisowego, subsydiów oraz darowizn osób prywatnych i instytucji państwowych. Kłopoty finansowe i lokalowe zmusiły Komitet do przekazania w 1928 roku placówki Zarządowi Miasta. Umiejscowiono je w nowo wybudowanym gmachu Szkoły Powszechnej nr 22 i nadano koncesję Miejskiego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego.

Przez szereg lat funkcjonowania placówka, mimo ustawicznych trudności lokalowych i finansowych, przygotowywała merytorycznie i metodycznie kandydatki do podjęcia zawodu nauczyciela oraz wychowywała w duchu współodpowiedzialności i troski o los drugiego człowieka.

Summary

Municipal Female Pedagogical Seminary in Częstochowa in the years 1914–1934

The Female Pedagogical Seminary was established in the year 1914, and until the year 1923 it had been the property of private persons. In the year 1924, its ownership was transferred to the Committee of Parents, and it became a community school. The private Female Pedagogical Seminary was financed by means of tuition fees, registration fees, subsidies, and also donations from private sources and national institutions. Problems with financing and accommodation forced the Committee to hand the institution over (in the year 1928) to the Municipal Authority. It was then relocated to the recently-erected building of Elementary School no. 22, and granted the concession as the Municipal Female Pedagogical Seminary.

For a number of years of its functioning, the institution in question, regardless of incessant problems with financing and accommodation, was providing technical and methodological background for female trainee teachers, and it was also educating them in the spirit of shared responsibility and caring for the fates of fellow human beings.